विनयः विधेयता च

● (सं) शिवानन्दः

चक्रवर्तिनः मनोः शतरूपायाः च पुत्री देवहूतिः । सा अनुपमसुन्दरी, सौम्यस्वभावा, सकलविद्यापारङ्गता च । 'एतादृश्याः कृते योग्यः वरः क्व प्राप्येत ?' इति मातापित्रोः चिन्ता । सामान्याय कस्मैचित् वराय पुत्रीं दातुं न इच्छतः तौ ।

कदाचित् तौ स्वसमस्यां नारदं निवेदितवन्तौ । नारदः क्षणकालं विचिन्त्य अवदत् - ''एतस्याः कृते योग्यः वरः कश्चन अस्ति । तस्य नाम कर्दमः इति । महर्षिः सः ज्ञानी, जनप्रियः, ब्रह्मसाक्षात्कारं प्राप्तवान् च । किन्तु सः भवतोः पुत्र्याः परिणयम् अङ्गीकुर्यात् वा न इति तु न ज्ञायते'' इति ।

नारदस्य कथनं पुरस्कृत्य मनुः शतरूपा च पुत्र्या देवहूत्या सह कर्दममहर्षेः आश्रमं स्वयं गतवन्तौ । एतेषाम् आगमनम् आगमनाद्देश्यं च ज्ञात्वा कर्दममहर्षिः अचिन्तयत् - 'देवहूत्याः रूपज्ञानादयः सर्वत्र ख्याताः । किन्तु स्वभावः कीदृशः इति न ज्ञायते । स तु परीक्ष्य ज्ञातव्यः' इति ।

मनुः शतरूपा देवहूतिः च आश्रमम् आगताः । कर्दमऋषिः त्रीणि आसनानि आनीय स्थापयित्वा - 'कृपया उपविश्यताम्' इति निवेदितवान् । मनुः शतरूपा च आसने उपविष्टवन्तौ ।

देवहूतिः अचिन्तयत् - 'मम मातापितरौ वयसा ज्येष्ठौ । तयोः उपवेशनं शिष्टाचारसम्मतम् एव । किन्तु ज्ञानेन तपसा वयसा च ज्येष्ठे महर्षौ कर्दमवर्ये तिष्ठति सति, मम उपवेशनम् अविनयद्योतकं स्यात् । किन्तु 'उपविश्यताम्' इति उक्त्वा दत्तस्य आसनस्य तिरस्कारः अविधेयतायै भवेत्' इति । ततः सा आसनस्य पार्श्वे भूमौ उपविश्य आसनम् अस्पृशत् ।

भूमौ उपवेशनात् तया विनयः द्योतितः, आसनस्य स्पर्शात् विधेयता अपि दर्शिता । एतस्मात् सन्तुष्टः कर्दममहर्षिः तस्याः स्वभावोत्कृष्टताम् अवगतवान् । रूपज्ञानादयः तु तस्याः आसन् एव । अतः मनोः प्रस्तावं सः सहर्षम् अङ्गीकृतवान् ।

अचिरात् एव देवहूतिकर्दमयोः विवाहः यथाविधि सम्पन्नः ।